

ELS LÍMITS DE MATARÓ I LA PARRÒQUIA DE SANTA MARIA(D'ALARONA A L'ACTUAL MUNICIPI).

Aquest treball és una ordenació cronològica dels principals documents coneguts per a poder seguir l'evolució i l'ampliació del terme de la nostra població des de fa més de mil anys, i que es fonamenta en l'existència i l'engrandiment de la parròquia de Santa Maria.

Les dues fonts més antigues són el pergamí autèntic de l'any 949 (vegi's els meus escrits sobre aquest document a CINGLES de l'Agrupació Científico-Excursionista de Mataró, número doble XXXII-XXXIII, juliol-desembre del 1.977, i a QUADERNS DE PREHISTÒRIA I ARQUEOLOGIA DEL MARESME, de la Secció Arqueològica del Museu Municipal de Mataró, número doble 5-6 juliol-desembre del 1.978) i el document sobre el terme de Mata de l'any 963, la font més important, i que és la Ordenació Territorial feudal o pre-feudal que engloba les parròquies de Sant Martí de Mata, de Sant Andreu de Llavaneres i de Santa Maria.

Una transcripció de la còpia autèntica d'aquest document va ser publicada íntegra per Esteve Albert i Corp en l'apèndix del seu llibre D'ILURO A MATARÓ (Accèsit Premi Iluro 1.970, Mataró 1.973). El document és a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, Cartulari de Sant Cugat del Vallès.

Segons aquest document, el terme feudal de Mata s'exten des del terme de Dosrius a la mar, i del terme d'Argenton al "Torrente malo", avui Torrentbò, i inclou "oficialment" la població i terme d'Alarona. Sobre el terme d'Alarona de fet no es troba cap més document que el pergamí ja citat del 949, que fins ara és l'únic, el primer i el darrer.

De l'any 989 hi ha el document nº48 del comte Borrell II, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, publicat per Frederic Udina i Martorell a "EL ARCHIVO CONDAL DE BARCELONA EN LOS SIGLOS IX-X" /1.951/ que anomena els límits de la "vil.la de Mata" només, i que són Dosrius, Llavaneres, la mar i l'arenys de Valldeix. O sigui els límits de la parròquia de Mata.

Es de l'any 1008 el document existent a l'Arxiu de la Catedral de Barcelona, (publicat íntegre per Lluís Ferrer i Clariana) que diu entre altres coses... "in Maritima, in terminio de Mata in apendicio de parrochia Sancta Maria que dicunt Civitas Fracta"... Inclou Santa Maria, com el document de l'any 963, en el terme de Mata. (Vegi's SANTA MARIA DE MATARÓ, la parròquia, el temple, de Lluís Ferrer i Clariana. Volum I, any 1.968. Text i fotografia del pergamí).

Però de l'any 1025 trobem un document de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (Arxiu Reial) reg.299,f.88v. publicat per Francesc Carreras i Candi a les pàgines 101-102 del seu "ARGENTONA HISTÒRICA" i citat per Joaquim Llovet i Vordura a la p.66 del primer volum de "LA CIUTAT DE MATARÓ", on es descriuen

els límits del castell de Sant Viconç o de Burriac amb les següents frases:... "que vadit de predicto collo (parrochia de Sancti Stephani de ipse collo) et pergit per valle maiore et exit ad Cornudellos, et pervadit per ipsam serratam de supra cireram, sive ad ipso puio qui est super ecclesiam Sancti Cucuphati qui dicunt Tridilliano, necue super ipsas primas et ipsam Cordaniolam, et sic revertit per ipso pendicio usque ad ipso arinio qui discurrit ante sancte Marie quem dicunt de Alarone, et exit usque ad rippam maris..."

Sembla doncs, que el terme d'Argentona del 963 és aquest del castell "de Sancti Vincentio" i de la parròquia "Sancti Juliani Argentone" d'aquest document i que, per tant la nostra població o parròquia tenia per límits ponentins una línia que des de la mar seguia per l'arenys, rambla o riera que discorria (vist des d'Argentona) davant de Santa Maria d'Alarona i continuava per un pendís fins al turó de Cerdanyola passant pel nord de Sant Cugat de Trajà, que sembla que aleshores quedava dins del terme del castell de Burriac.

Del 1098 és el primer document on surt "Matero" referit al castell o torre de Mata. (Arxiu Catedral Barcelona).

Arribem ara al document de Sant Oleguer bisbe de Barcelona i primat de Tarragona. És de l'any 1128 i va ser publicat primer pel pare Fidel Fita al Butlletí de la Real Academia de la Historia de Madrid, tom III, p.82 i inclòs per Josep Mª Pellicer i Pagès a la seva obra "ILURO" (1887) pp. 383-384 i que diu així: "In Dei nomine, ego Ollegarius dei gratia tarrachonensis archiepiscopus, et omnis conventus canonorum barchinonensis sedis, damus vobis ambobus fratribus Raimundo Mironis nostro clorico et fratri tuo Arnallo alodium nostro canonico separatim positum, quod habemus in parochiis Sanctae Mariae civitatis fracte, et sancti martini, et sancti andree de lavandariis; id sunt, terras scilicet et vineas et olivarias cum ceterorum generum arboribus. Addimus etiam vobis illas taschas quas habemus et habebimus in alodio, quod fuit Raimundi gitaardi iudicis, quod est infra iam dictas parrochias. Terminatur hac ab oriente in rivo qui discurrit iuxta aquas calidas "destaraq", a meridie in littore maris; ab occasum in turro de cucullo, et sic unda in collo de pondiz usque in cacumina montis de cirera; a circio in iam dicto monte et in terminio castri duorum rivuum, et sic unda in monte alto".

Volem, doncs, que per ponent la parròquia de Santa Maria té els límits a la torre del Cogoll i el coll del Pendís, i pel nord les muntanyes de Cirera i el terme del Castell de Dosrius. Queda confirmat el document de l'any 1025 des de la torre del Cogoll en amunt.

Aquesta torre portanyia a Burriac i a la parròquia d'Argentona com diu Carreras Candi a "LO CASTELL DE BURRIACH" plana 120 (1.900).

I ara ve la novetat sorprenent ja que a la mateixa plana 120 Carreras Candi escriu: "Al peu de la torre Cogoll,

entre ella y lo mar, hi havia un lloch baix conegut per lach de Salarn qu'essent del terme del castell de Sant Vicents pertanyia a la parroquia de Santa Maria de Ciutat Freta. Aixís se veu en la aprobació feta en l'any 1292, per Berenguer fill de Guillem de Sant Vicents, difunt, del camp que comprà Guillem Matheu d'Argentona, a Pere de Canal (188)".

I en la referència (188) diu: "lo camp estava situat + in parrochia sanctae Mariae de Civitate freta et in terminio Castri nostri de Sancto Vincentio in loco vocato lach de Salarn +. (Arxiu particular de Can Palau a Mataró)".

Aquesta notícia que dóna Carreras Candi, sense trèure'n el suc, no ha estat ni recollida, ni ampliada per ningú durant aquests setanta-nou anys que han passat des de la publicació, a Ca l'Abadal de la nostra Ciutat, del citat llibre sobre el castell de Burriac o de Sant Vicenç.

Gràcies al Sr. Antoni Martí i Coll he pogut localitzar a l'Arxiu de Can Palau el pergami de Berenguer de Sant Vicenç de l'any 1292, del qual publiquem avui i per primera vegada una reproducció. És un pergami molt ben conservat i és un dels documents més antics sobre Santa Maria conservats a la nostra Ciutat. (Vegi's, sobretot, les tercera, quarta i cinquena ratlles.)

Com dic abans, Carreras Candi no dóna pas importància a aquest document de Can Palau i atribueix el canvi de límits entre el 1025 i el 1362 (explicat en el document que veurem més endavant) a l'augment de la importància del castell de Mataró, però jo opino que tot és degut a l'expansió de la parroquia de Santa Maria, perquè és estrany que una parròquia medieval estigui extesa dintre dos termes civils o feudals (en aquest cas Mata o Mataró i Burriac o Sant Vicenç) i només ho explico per la gran vitalitat d'aquest nucli humà arrecerat a la sagrera de Santa Maria.

Aquest pergami del 1292 dóna la raó a Pellicer quan defensa que aquest nom insòlit de "Ciutat freta" és degut a que la població o parròquia portanyia a dos senyors feudals.

Balari i Jovany rebutjà l'opinió de Pellicer i va escriure que "civitas fracta" era el nom donat a les poblacions que tenien suburbis, vilanoves o "vicus", com Ausona-Vic, Castell-Ciutat la Seu d'Urgell, i també Barcelona (aquesta però mai no va ser anomenada "civitas fracta"), però no demostra pas que el cas de Mataró sigui el de Vic o el de la Seu d'Urgell. Només intenta desautoritzar a Pellicer.

Però jo crec que l'opinió de Pellicer, en el seu llibre "ILURO", queda confirmada, per primera vegada, en aquest document de l'any 1292, però s'hauria de trobar documentació del segle onzè, ja que és llavors quan comença la denominació "ciutat freta" a Santa Maria d'Alarona fins a fer desaparèixer aquest darrer nom.

Arxiu de la Família Palau
Pergamí de l'any 1292.

Arribem ara al document de l'any 1362 que fixa els nous límits entre els castells de Sant Vicenç ("alias de Burriach") i de Mataró (nom derivat de Mata en primer lloc i que substituï a Mata i a Ciutat freta però que, en principi, es referia al territori de les tres parròquies del terme feudal de Mata).

Aquest document que es troba a l'Arxiu de la Catedral de Barcelona (Sala de la Pia Almoina, armari nº100) i que va ser publicat per Carreras Candi a l'apèndix de la seva "ARGENTONA HISTÒRICA" i per Marià Ribas i Bertran a les planes 96 i següents de les "NOTES HISTÒRIQUES DE MATA" (1933), diu el següent (que confirma l'empenta de la parròquia de Santa Maria): "Papers conduents per la causa que segueix lo Capítol ab lo Rector de Mataró sobre la divisió de termes d'Argentona i Mataró".

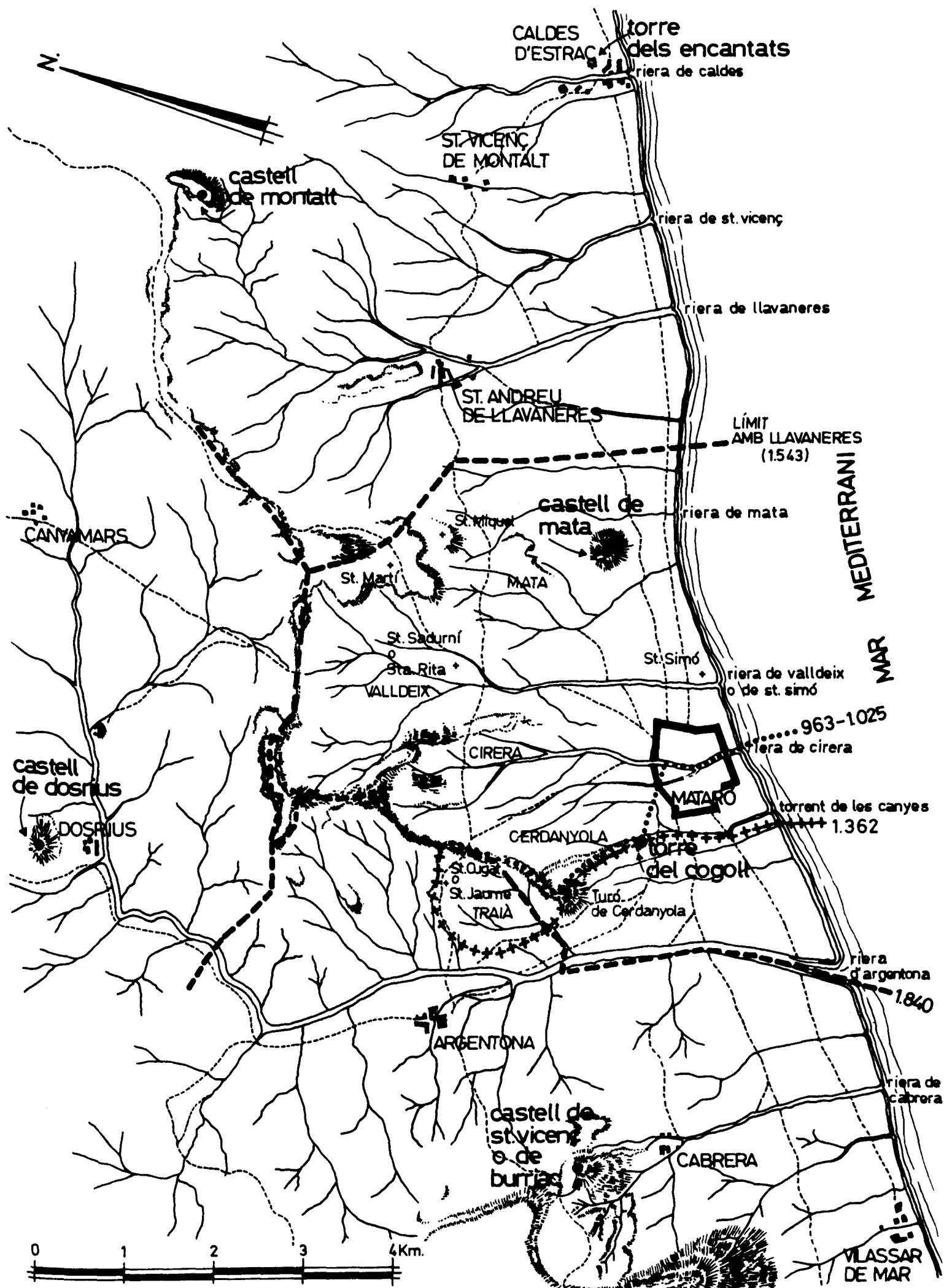
Però com que en aquests mateixos FULLS, per primera vegada, es publica una versió d'aquest document que es conserva al Museu Arxiu de Santa Maria i que és millor que la que Francesc Carreras Candi va trobar a la parròquia d'Argentona (al mateix Museu Arxiu hi ha també una altra transcripció del document a partir del de la parròquia d'Argentona) ens estalviarem de reproduir-ne alguns troços com era la primera intenció, i només el comentarem.

Llegim que els jutges que van fer aquella sentència, fixant els límits nous del castell de Mataró, comencen a partir del mar i l'arenal prop del mar, i parteixen el camp de Guillem Matheu, la major part del qual resta del terme de Mataró, i l'altre part xica, vers la torre, resta del terme del castell de Sant Vicenç i tot fins al camí públic que va de Mataró a Barcelona. Més amunt el límit passa per un torrent o rieral, a bans d'arribar al camí públic que va de Mataró al Cros i a Vilassar. Després segueix el torrent o rial predit i arriba al camí que va a Argentona i Granollers. A partir d'aquí puja fins al cap d'amunt del Puig de Pedrer, etc...etc...

La torre abans citada és la que anys a venir seria d'En Llauder i el camp d'En Matheu és el llac de Salarn del document de l'any 1292 ja dessecat. El torrent, rieral o rial és el torrent de les Canyes i el Puig de Pedrer és el Cogoll del document de Sant Oleguer.

La descripció dels límits segueix per les Roques Albes (blanques) el Puig de Cerdanyola i vers el torrent de Beras (Vera) i continua dient que l'església de Sant Cugat (després serà Sant Jaume) i tots els masos de Traià sien del terme de dit castell de Mataró. Aquesta citació és la primora que atribueix Traià a Mataró. El document segueix explicant els límits nous de Mataró amb el castell de Burriac, fins a trobar el terme del castell de Dosrius.

Després d'aquesta rectificació de límits a favor del castell de Mataró (més o menys fins on ja arribava la Parròquia de Santa Maria, entre baix a mar i el Puig del Cogoll o de Pedrer) s'acaba la denominació de Ciutat Freta o Civitas Fracta que es donava, per part eclesiàstica sobretot, a la parròquia i

Els canvis del terme de Mataró del 1362 i 1840.

població de l'antiga Alarona, i que consta en tota la documentació del segle onzè fins a aquest segle catorzè. I es dóna raó a Pollicor (però no al segle onzè, com diu en la seva obra "MATARÓ. SYNTHESIS HISTORIAL D'AQUESTA CIUTAT" (1902), pàg. 10) ja que tot el territori pertanyent a la parròquia de Santa Maria, que ademés tenia per sufragània tota la parròquia de Mata, és, des d'aquesta sentència judicial del 1362, de la sola jurisdicció del senyor de Mata o de Mataró, encara que perdurin els veïnats o "vicus" escampats. La parròquia de Santa Maria seria així de la Ciutat fraccionada, trencada, separada o dividida fins aquest any del 1362.

Els privilegis reials del segle següent diuen ja tots "la vila de Mataró, anomenada antigament Ciutat Freta".

Els límits del 1362 seran els límits de Mataró amb Argenton durant gairebé cinc-cents anys.

Els límits amb Dosrius no variaren ni han variat mai des d'abans de l'any mil. Els límits amb Llavaneres van ser els límits de la parròquia de Mata per sol ixent. Llavaneres s'independitzà civilment al segle XVI (1543). De la parròquia de Sant Andreu es separaren les de Santa Maria de Caldes d'Estrac i de Sant Vicenç de Llavaneres o de Montalt (Vegi's el llibre de Mn. Gaietà Solà, sobre Llavaneres, Premi Iluro).

Els canvis de terme de l'any 1362, amb l'adquisició de Traià i de tota la zona de ponent, de la mar al Cogoll, s'esdevingueren entre el primer cens general conegut i el cens de l'ordi del castell de Mataró del 1369. Aquest darrer cens dóna gairebé cinc-cents habitants per al terme de Mataró estricte (sense Llavaneres), incluint Mata, Valldeix, Cirera, Traià i los llars o focs escampats, segons calcula Joaquim Llovet al seu llibre "LA CIUTAT DE MATARÓ".

El terme del castell de Mataró era un terme rural, poc poblat encara, però en plena expansió. Ja al segle anterior (1294), el senyor feudal obtingué del rei Jaume II el Just, el poder celebrar mercat setmanal en el "lloc" de "Matharono", fet que indica una prosperitat certa (Vegi's DERECHO Y TRADICIÓN EN LAS FERIAS Y MERCADOS MATARONESES, de Jaume Castellví i Toda, 1950).

Com a prova de que l'antic llac de Salarn va ser el camp d'En Guillem Mathou tenim la documentació de l'Arxiu de la família Palau, hereva de les propietats dels Matheu, successors del fundador de les Mateves del Cros i colonitzador del llac de Salarn a finals del segle tretzè (1).

L'any 1702, Mataró és ja ciutat, i el segon port i la segona població del litoral català, rivalitzant amb Barcelona i esdevé Capital de Corregiment i Cap de Província Marítima.

D'aquest segle XVIII es conserva un plànol del terme de Mataró, propietat de l'arquitecte Sr. Esteve Martí i Coll, una fotografia reduïda del qual va ser publicada inclosa en l'obra del seu germà, l'historiador Sr. Antoni Martí i Coll, CARTES D'UN MESTRE VELER, on hi consten els límits del terme, els

mateixos de l'any 1362. Hi ha una línia recta des del Puig del Cogoll o del Molí de Vent, en direcció NW-SE (paral·lela a l'actual Ronda Prim), a ponent de la casa de Les Smandies, que en travessar el Camí del Mig, pren una altra direcció, més cap al SW, recta fins al mar, deixant tota la desembocadura del torrent de les Canyes, a partir del Camí Ral o carretera de Barcelona, dins del terme de Mataró.

El molí d'En Llauder i la Bordeta al Camí del Mig, i la Torre d'En Llauder eren d'Argentona, igual que la torre del Cogoll.

En l'acord de l'Ajuntament del vint-i-vuit de gener del 1748 hi ha una descripció sintètica del terme de Mataró que transcriu:

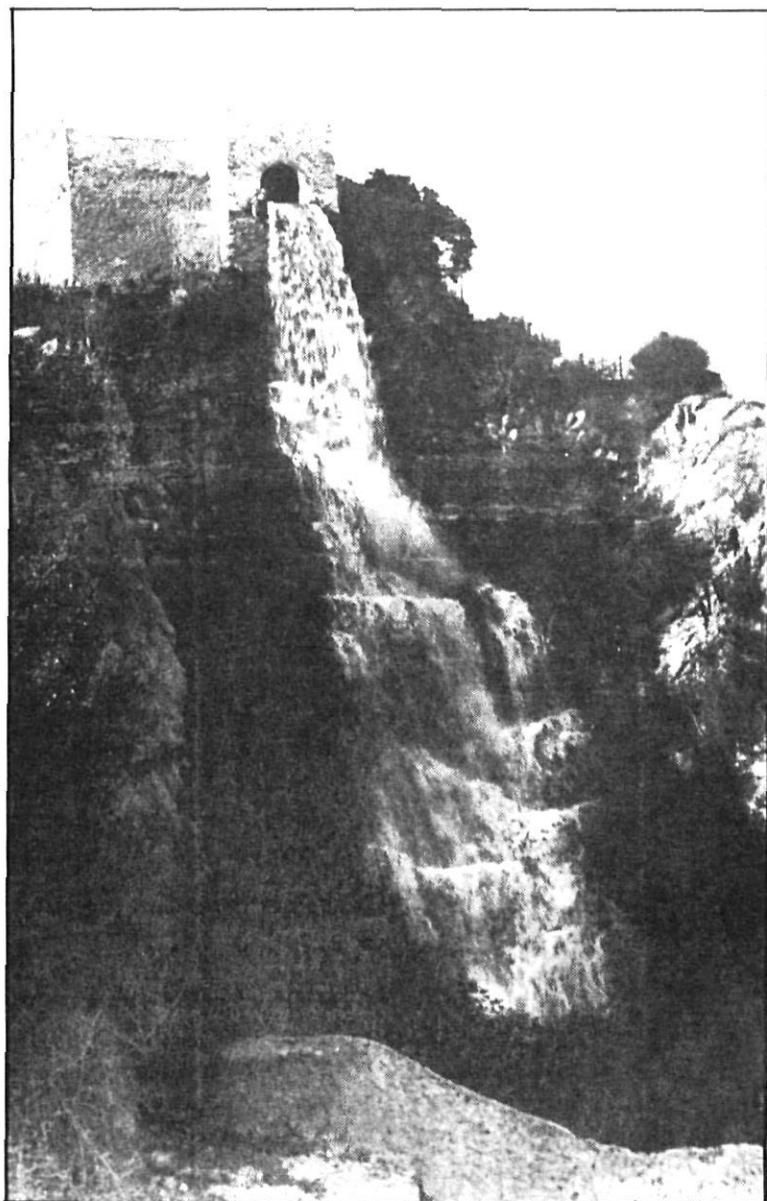
El terme va de la Ribera de la mar fins a Dosrius i Canyamars, i de Llavaneres a Argentona. Té mil tres-cents quaranta-una cases. Això és 473 dins dels murs, 868 en els seus ravals. És una Parròquia a la que està agregada la sufragània de Sant Miquel de Mata. Un Hospital de Pobres i malalts. Quatre convents (un de Carmelites descalços, un de Carmelites descalces, un de Caputxins i un de Caputxines) i un col·legi de Pares Escolapis. A Mata hi han 20 masies, l'església de Sant Miquel i la capella de Sant Martí. A Valldeix 13 masies i una capella de Sant Sadurní i Santa Rita. A Cirera 6 masies i a Traià 2 masies i la capella de Sant Jaume. I una ermita anomenada de Sant Simó. I hi han a més a més 23 cases de camp d'hortolans i entre elles les que serveixen com a fàbrica d'Indianes.

Els fruits de la collita del terme són majorment el vi, degut a que el terreny és més muntanyós que pla i d'inferior qualitat i només apte per a la plantació de vinyes, a excepció d'algunes hortes que amb el regadiu i molta aplicació produeixen verdures suficients per a la Ciutat que tindria aleshores uns sis mil set-cents habitants.

En el Cadastre de Mataró del 1757 (també a l'Arxiu Municipal) en la relació nominal de les hortes es troben les dels Smandies, Nonell i Rodon, entre un total d'una cinquantena de noms. Totes aquestes hortes o cases de camp estan situades entre la població i el terme d'Argentona, fixat l'any 1362, i que ja he descrit, i són agrupades sota el curiós títol de "Casas del Circumvecindado de las Huertas". A Cirera aquest any hi han deu cases i a Traià només una.

Mataró entra al segle XIX com a Cap de Corregiment i de Província Marítima, essent una de les primeres Ciutats de Catalunya.

Després de la reinstauració l'any 1824 de la "Contribución de Consumos", les casotes dels "burots" es van instal·lar a les entrades de la nostra ciutat i, a la part de ponent, s'edificaren als mateixos llocs on van estar situades fins als primers anys seixanta d'aquest segle XX, o sigui, en els límits de Mataró amb Argentona del 1362, a la Carretera de Barcelona (aquí sobre el torrent de les Canyes ja canalitzat).

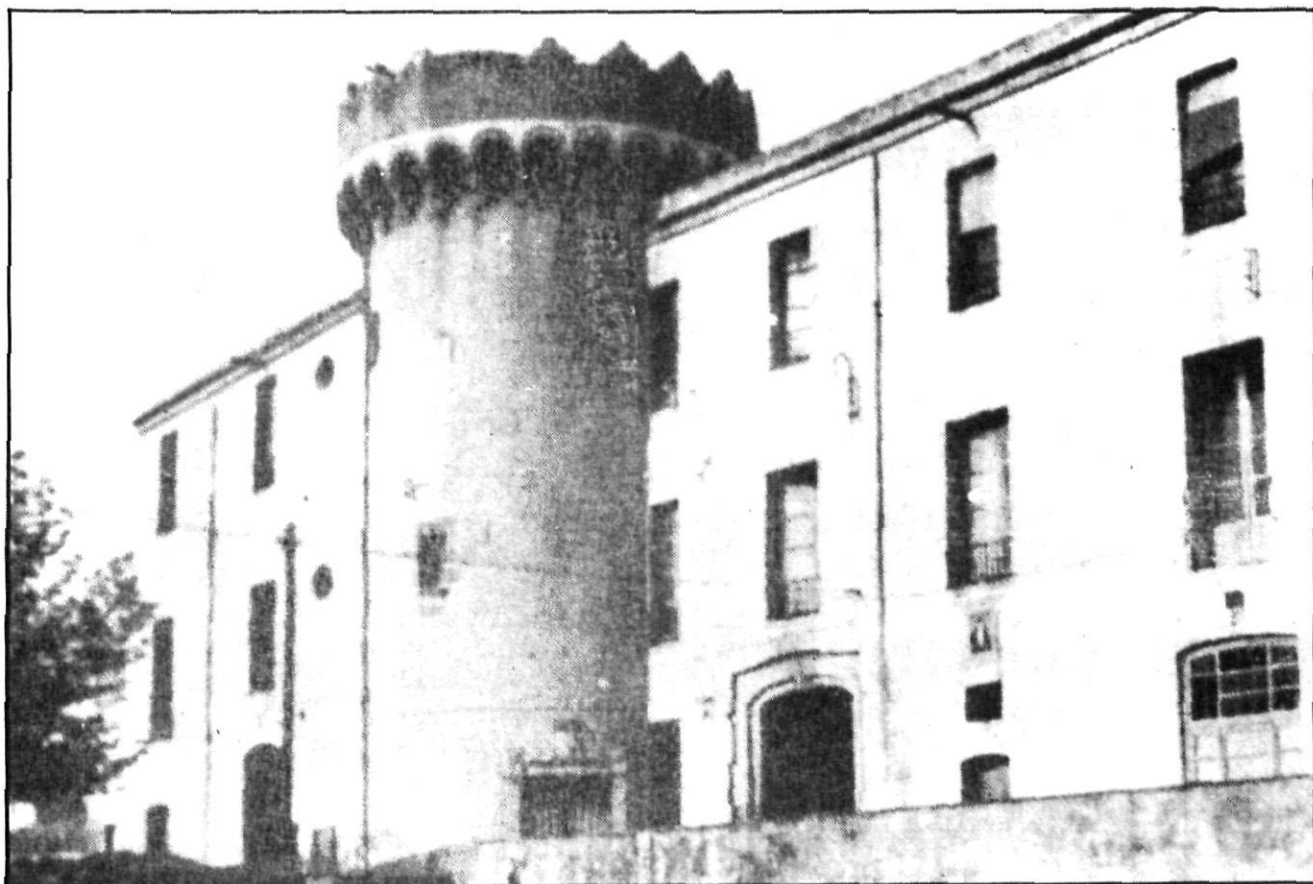

El Saltant de Can Boada,
al Turó del Cogoll, Puig
de Pedrer o Turó del Molí
de Vent.

M.A.S.M. - Foto: Spà Salarich

La Torre d'En Llauder,
que donava nom al Veï-
nat, enderrocada l'any
1970.

Foto: Setmanari "El Maresme"

A petició de l'Ajuntament de la Ciutat i per decisió de la Diputació es concedeix una rectificació de límits amb Argentona que queda fixada definitivament l'any 1840. És aleshores quan Mataró arriba a la Riera d'Argentona, des de la mar fins a prop de Traià, però, a canvi, cedeix aquest veïnat a Argentona. El terme mataroní creix molt en extensió, i augmenta el nombre d'habitants amb tot el Veïnat de la Torre, que llavors ja s'anomena Torre d'En Llauder (2).

Però la parròquia de Santa Maria no precedeix i no segueix tampoc a la Ciutat en aquest canvi ja que, en un document de l'any 1864, existent al Museu Arxiu de Santa Maria (3) veiem que la Parròquia de Sant Julià d'Argentona continua essent la parròquia del Veïnat de la Torre. Els termes eclesials són sempre molt difícils de variar.

L'any 1868 es crea la nova parròquia mataronina de Sant Joan i Sant Josep, a ponent de la de Santa Maria, i aquesta serà la que arribarà a la Riera d'Argentona.

Hi ha però, molts temes per a estudiar en concret.

I, abans d'acabar, deixo constància del testimoni del Sr. Oriol Tuñí i Bordalba, descendent dels Tuñí, veïnà de la Torre d'En Llauder i de l'antic Camp d'En Matheu i que em va dir el següent, "els Tuñí enterraven els morts a Argentona, però batejaven a Mataró". Afirmació que evidencia una situació d'interinitat durant el segle passat.

Mataró arribà l'any 1840 als límits actuals, després d'un creixement ininterromput que havia començat ja, més o menys, cap a l'any mil, després de les guerres d'Almansur condicionat sempre per la situació general catalana i, en els seus començaments, pel règim feudal, però demostrant, des del segle quinze fins a mitjan segle dinou, una gran empena i una forta personalitat.

Però, des d'ara, l'empenta que pugui tenir la nostra Ciutat no s'ha de materialitzar en anexions territorials sinó en l'exercici d'una influència en el seu "interland", lògicament derivada d'una població de cent-mil habitants.

Finalment, voldria també deixar constància que a l'Arxiu Municipal hi ha un plànol dels límits de l'actual Terme Municipal de Mataró, amb la situació de les fites o mollons, amb el seu número, dibuixat pel guarda Josep Julià i Ferran l'any 1.897.

I si aquesta recopilació serveix per a futurs estudis d'història local i comarcal em donaré per ben pagat.

Oriol Quadrada i Damont

Post scriptum.

M'han ajudat amb dades i documentació les següents persones: Cristina Ferrós i Puigvert, Pilar Quadrada i Gallifa, Antoni Martí i Coll, Narcís Majó i Clavell, i Manuel Salicrú i Puig.

Notes:

(1) Arxiu de la família Palau. Documents nº1, nº41, nº45 i

Memorial dels calendaris de diferents establiments.

(2) Arxiu Municipal de Mataró. Sessions del 5 de novembre del 1824 i del 14 de març del 1840.

(3) Museu Arxiu de Santa Maria. Arxiu del Rector, Plec nº32. Fulls nº26. Paper anexo.

LA DOCUMENTACIÓ NOTARIAL DE L'ARXIU DE SANTA MARIA DE MATARÓ

Amb aquest article voldríem iniciar-ne una sèrie, analitzant els inventaris "post-obitum" o "post-mortem" del segle XVIII del fons documental del Museu Arxiu de Santa Maria. Hem cregut, però, que parlar dels inventaris o parlar de la documentació notarial en general d'aquest arxiu, pressuposa -quasi inevitablement- la necessitat de parlar de l'Escrivania de Mataró (òrigens, propietaris, etc.) i dels fons que l'esmentat arxiu posseïa (i dels que encara manté). Ens endinsarem en un terreny del tot verge, del que sols se'n sap -i superficialment- quatre coses.

Les fonts bàsiques d'informació en les que ens hem nodrit, cal cercar-les (quasi en llur totalitat) en el plec nº 41 de l'Arxiu del Rector del M.A.S.M., on hi hem trobat un memorial -anònim-, fet possiblement per un procurador o un advocat, sobre el plec que els rectors de Mataró mantenen, des del 1586, contra els propietaris de l'establiment que la Universitat de Mataró va fer de l'escrivania, arran del privilegi d'incorporació de la vila de Mataró a la Corona, atorgat el 1419 (encara que la guerra civil catalana, anul·lés la seva vàlua i calgués demanar-ne un de nou que fou concedit el 1480, ara farà cinc-cents anys). També hi hem trobat en aquest plec, l'inventari que es va fer de la documentació notarial que es va incautar del sobredit arxiu per la Llei del Notariat del 1862, a partir de la qual varen crear-se els arxius notariaus de districte.

1. L'ESCRIVANIA DE MATARÓ

L'esmentat document, titulat "Establiment de la Escrivania de Mataró"(1) versa, com ja hem dit, sobre el plec que el "Cura de Mataró" arrossegava contra els propietaris de l'establiment de l'escrivania; de la lectura d'aquest manuscrit, es dedueix que es tracta d'un memorial que algun procurador, advocat o notari va adreçar al Rector de Mataró el 1775 (si hem de fer cas de la data que el notari Vicens Simon apunta, després de certificar que la còpia de l'establiment de l'escrivania és autèntica) per a encalçar el recurs